

DN Debatt

”Bevara oss från Göteborgsandan”

För lite makt till de som vet vad som behövs och hur man kan göra det bättre. Där finns grundproblemet med offentlig upphandling i dag, skriver advokat Björn Öberg.

Ilmar Reepalu och Christina Ramberg efterlyser ett Sverige som är undantaget från EU:s upphandlingsregler (DN 26/10). Även om jag som advokat verksam inom detta område kan sympatisera med en del av de synpunkter som på detta sätt framförs av en politiker och en akademiker blir jag bekymrad när den lösning som förordas är ett experiment i större skala där vi i Sverige skulle vara undantagna från upphandlingsreglerna. För den som inte dagligen arbetar med upphandlingar kan just regelverket synas vara problemet och vad kan då inte vara mer lockande än att avskaffa regelverket.

Intressant nog är det just det som man gjorde i västra Sverige, må vara utan sanktion från vare sig Sveriges riksdag eller för den delen EU. ”Göteborgsandan”, som experimentet kom att heta, satte de flesta upphandlingsregler ur spel och slutsatsen efter detta storskaliga experiment är väl knappast behovet av färre regler vid offentliga inköp. Jag skulle vilja påstå att slutsatsen av denna erfarenhet är den rakt motsatta.

Det är dock inte svårt att hålla med Reepalu och Ramberg om att nuvarande system med den offentliga upphandlingen i Sverige inte fungerar. Som advokat har jag sett otaliga exempel på mer eller mindre misslyckade offentliga upphandlingar med stora kostnader och förseningar som följd. Jag har dock en helt annan förklaring till varför det i offentlig sektor har blivit så kärt att upphandla varor och tjänster när detta fungerar så bra inom den privata sektorn. Förklaringen kan sammanfattas i två engelska ord: ”empowerment” och ”accountability”.

Den stora skillnaden mellan offentlig och privat sektor när det gäller stora inköp och upphandlingar ligger inte, enligt min mening, i regelverket som den offentlige inköparen måste följa. Även den privata inköparen har ett regelverk som det privata företaget själv har satt upp. Skillnaden är att man i Sverige systematiskt och år efter år har försvagat och nedprioriterat **beställarorganisationerna** inom offentlig sektor samtidigt som offentlig verksamhet har genomgått och genomgår stora förändringar. Detta får till följd att den eller de personer som arbetar med stora upphandlingar

- Många gånger helt saknar erfarenhet verksamheten
- Ibland aldrig har gjort en större upphandling
- Många gånger själv saknar djup kunskap om regelverket

Var för sig är dessa brister allvarliga. Sammantaget borde de omedelbart diskvalificera den som direkt eller indirekt förvaltar allmänna medel.

Vi i Stockholm har ett alldeles rykande färskt exempel på hur det inte skall gå till:

Upphandlingen av skärgårdstrafiken. Våra landstingspolitiker valde av någon hittills oredovisad anledning att helt förbigå kunniga personer inom den egna beställarorganisationen (Waxholmsbolaget) och i stället förlita sig på konsulter i formen av

en revisionsfirma. Det säger sig självt att en konsult som tidigare inte ägnat sig åt kollektivtrafik till sjöss inte bör rådfrågas i frågor av denna art, något som skulle vara helt uteslutet inom den privata sektorn. Det är närmast en absurd tanke att exempelvis ett pappersbruk skulle rådfråga en revisionsfirma om upphandlingen av en pappersmaskin. Det är inte att förundras över att upphandlingen av skärgårdstrafiken fick avbrytas, med mer än 17 miljoner i konsultkostnader kastade i sjön men med ett trafiklandstingsråd som menar att han har lärt sig mycket. Kärnverksamheten borde du ha behärskat innan du påbörjade upphandlingen, Christer G Wennerholm, och kompetensen fanns i huset.

Tyvärr verkar kunskap om den egna verksamheten inte längre vara det som styr offentlig verksamhet i Sverige. Detta har i stället blivit ett paradiset för oss konsulter som utan ansvar rådfrågas om än det ena än det andra långt utanför det egna kompetensområdet, med förbigående av den organisation som en gång kunde den egna verksamheten, om den organisationen överhuvud finns kvar. I fallet med Waxholmsbolaget fanns den kvar, men i många andra sammanhang tycks den egna kompetensen helt ha försvunnit. Det är då inte att förundras att upphandlingar inom vård och omsorg, för att bara ta ett annat exempel, ibland framstår som helt huvudlösa. Om man inte vet vad man vill köpa och varför blir resultatet därefter.

Om det är något som vi i den privata sektorn kan lära den offentliga så är det att ge människor makt – och utkräva ansvar. Här ligger grundproblemet vid offentlig upphandling. För lite makt till den egna beställarorganisationen – till de som vet vad som behövs och hur man kan göra det bättre – och för lite ansvarsutkrävande – av konsulter liksom av den egna organisationen. I dagens Sverige belönar vi rikligt de konsulter som med begränsad kompetens och helt utan ansvar ges en betydande makt över de offentliga inköpen samtidigt som vi avlövar det allmännas egna beställarorganisationer – människor som har svårt att göra sig hörda eftersom deras uppdragsgivare tar all plats i media. I stället för att försöka utverka ett undantag från regelverket för Sverige eller Region Skåne, som varken är realistisk eller behövs, bör alla de duktiga personer i offentlig sektor som givits mandat att köpa varor och tjänster ges ett större stöd och inflytande. Här har vi en kunskapsreserv som är illa utnyttjad i Sverige.

Björn Öberg
Advokat